HETEROGLOSSIA (11)
Studia kulturoznawczo-filologiczne
www.wsg.byd.pl
Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 2021

ORCID - 0000-0002-7058-0384

Bartosz Juszczak
Uniwersytet Wrocławski

Nieoficjalne urbanonimy Brna jako element przestrzeni miejskiej[1]

Zmiany paradygmatów badawczych w XX-wiecznym językoznawstwie otworzyły ówczesnej onomastyce szereg nowych perspektyw badawczych, wśród których możemy sytuować problematykę nadawania nazw własnych obiektom przestrzeni miejskiej różnego typu. Na rozwój nazewnictwa miejskiego wpłynęły przede wszystkim zmiany gospodarczo-polityczne zachodzące w XIX wieku, a co za tym idzie – zwiększony i ekspansywny rozwój ośrodków miejskich (kulturalny, oświatowy, ekonomiczny, a przede wszystkim przestrzenny). Rozbudowa miast spowodowała konieczność nadawania nowych nazw własnych na oznaczenie powstających różnorodnych obiektów miejskich takich jak parki, ulice, budynki użyteczności publicznej i inne.

Urbanonimy z punktu widzenia ich wartości (wagi) komunikacyjnej dla użytkowników danego dialektu miejskiego mogą zostać podzielone na dwie podstawowe podgrupy:

1. *urbanonimy oficjalne* (dekretowane), powstałe w oparciu o rozporządzenia urzędowe;
2. *urbanonimy nieoficjalne/niestandardowe*, które najczęściej stanowią opozycję do nazw oficjalnych, są domeną mieszkańców (użytkowników gwary miejskiej), dla których spełniają rolę słownictwa praktycznego, ułatwiającego komunikację, a także większą i skuteczniejszą orientację w przestrzeni miasta (szybsze odnajdywanie pożądanych obiektów miejskich).

Nieoficjalne urbanonimy stanowią w moich badaniach kolejny (już trzeci) eksponent przestrzeni miejskiej, obok wyznacznika najważniejszego – dialektu miejskiego danego miasta oraz jego stereotypów (dokładniej autostereotypu miasta i jego miesz-

[1] Artykuł stanowi kontynuację badań poświęconych przestrzeni miejskiej wybranych miast Słowiańszczyzny. Nieoficjalne urbanonimy Brna, Warszawy i Poznania zostały w poprzedniej części przedstawione z punktu widzenia strukturalnego, zob.: JUSZCZAK B., *Nieoficjalne urbanonimy Brna na tle podobnych nazw Poznania i Warszawy (rekonesans badawczy)*, „Bohemistyka" 2018, nr 1.

kańców). Pojęcie przestrzeni miejskiej, które tutaj przywołuję, jest stosunkowo młodą kategorią badawczą wywodzącą się z tradycji socjolingwistycznie zorientowanej dialektologii miejskiej, która sięgnęła po nowe koncepcje badawcze proponowane przez współczesną lingwistykę[2].

Dialekty miejskie traktuję bardzo szeroko jako główny eksponent przestrzeni kulturowej, która powinna być wiązana, jak to ujmuje polski językoznawca Antoni Furdal, „przede wszystkim z ludźmi, którzy są jej nosicielami. Ludzie reprezentujący daną kulturę żyją na określonym terenie, gdzie tworzą wspólnotę posługującą się własnymi systemami znaków i realizują pewien typ działalności materialnej. Łącznie jest to sfera kultury symbolicznej bądź duchowej […]"[3].

Do wspomnianego systemu znaków należy odnieść właśnie, obok środków wyrażania dialektu miejskiego, urbanonimy nieoficjalne, które stanowią unikatowe, niepowtarzalne zjawiska nazewnicze, konceptualny wytwór danej społeczności ludzkiej i, tym samym, rzeczywistości miejskiej. Niepowtarzalność i unikatowość takich nazw polega przede wszystkim na ich jednostkowości, czyli na tym, że nie mogą być one użyte dla nazywania obiektów innego miasta i jego mieszkańców. Konkludując, można więc stwierdzić za cytowanym już wcześniej Furdalem, że kolekcje nieoficjalnych urbanonimów określonego miasta, stanowiące ważny budulec dialektu miejskiego – w tym przypadku Brna – „tworzą własny system znaków, które przynależą tylko tej jednej kulturze"[4].

Kluczową kategorią i wyznacznikiem ekscerpcji materiału i moich rozważań w niniejszym artykule jest ***nieoficjalność*** stanowiąca antytezę *oficjalności,* która w potocznym obrazie świata rozumiana jest jako działanie zatwierdzające, urzędowość, zgodność z przepisami i narzuconą zewnętrzną normą. Nieoficjalność, która w nazwach obiektów przestrzeni miejskiej stanowi ich rys i cechę konstytutywną, rozumiem zgodnie ze stanowiskiem Janusza Padalaka[5], który omawia tę kategorię w oparciu o materiał poznański. Badacz wymienia szereg nieoficjalnych nazw miejskich i omawia je z semantycznego i strukturalnego punktu widzenia. Ważnym w kontekście problematyki niniejszego artykułu jest przedstawiony przez poznańskiego badacza teoretyczny aspekt nieoficjalnego urbanonimu. Za urbanonimy nieoficjalne uważa on

---

[2] Kategoria przestrzeni miejskiej jest szeroko stosowana w językoznawstwie polskim, por. np. prace: ŚWIĘCICKA M., *Stereotyp w lingwistycznych badaniach przestrzeni miejskiej : stan, metody, perspektywy* [W:] H. Kurek (red.), *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym : prace przygotowane na XV Międzynarodowy Kongres Slawistów Mińsk 2013*, Kraków, Księgarnia Akademicka, 2012; WITASZEK-SAMBORSKA M., PIOTROWICZ A., WALCZAK B., *Pejzaż miasta w świetle Słownika gwary miejskiej Poznania i Słownika dwudziestowiecznej Łodzi* [W:] M. Święcicka (red.), *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, t. 3, Bydgoszcz, Wydawn. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2011.

[3] FURDAL A., *Z zagadnień tożsamości narodowej Słowian*, „Rocznik Slawistyczny" 2008, t. LVII, s. 18.

[4] Ibid.

[5] PADALAK J., *Potoczne nazewnictwo miejskie Poznania* [W:] M. Gruchmanowa, B. Walczak (red.), *Słownik gwary miejskiej Poznania*, Warszawa-Poznań, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.

nazwy, które powstały za pomocą określonych procesów słowotwórczych i fleksyjnych, są realizowane w lokalnej fonetyce. Dodatkowo: mogą one posiadać strukturę eliptyczną oraz funkcjonują w powszechnym użyciu i stanowią dublety nazewnicze. Badacz wspomina również o nazwach, które nie mają ekwiwalentu w kodzie oficjalnym i są znane wąskiemu (ograniczonemu) gronu użytkowników[6].

Natomiast toponimom nieoficjalnym na gruncie języka czeskiego poświęciła uwagę m.in. Jana Matúšova[7], która definiuje je jako *pomístní jména*. Według tej czeskiej badaczki nazwy te nie mają tak znaczącego charakteru społecznego w porównaniu z nazwami oficjalnymi, ponieważ nie służą użytkownikom danego kodu językowego dla orientacji w terenie, powstają spontanicznie i mają swoją realizację tylko w wersji mówionej, półoficjalnej i nieoficjalnej. Badaczka zauważa, że nazwy te z powodu braku kodyfikacji często ulegają różnego rodzaju zmianom: „vzhledem k tomu, že PJ nejsou zpravidla písemně fixována, dochází u nich v průběhu vývoje ke změnám formy, zatemňování významu, přenášení názvů z objektu na objekt, k jeho iradiaci atd."[8]. Konkluzje Matúšovej są zbieżne z polskimi badaniami urbanonimów niestandardowych, gdyż na gruncie obu języków zauważa się, że jednostki te ulegają podobnym zmianom (formalnym, semantycznym) i w podobny sposób funkcjonują w języku (codzienna, spontaniczna i nieoficjalna komunikacja).

Kontynuując przegląd problematyki, należy zauważyć, że w najnowszym *Encyklopedycznym słowniku języka czeskiego*[9] Jaroslav David przedstawia bardzo szczegółową definicję urbanonimu, w której również porusza zagadnienie nazw nieoficjalnych. Co ważne w kontekście badań językowo-kulturowych, które odnoszą się do skomplikowanej relacji człowiek-język-kultura-przestrzeń, w definicji można zauważyć swoistą więź pomiędzy nazwami nieoficjalnymi a ich użytkownikami – mieszkańcami danego miasta. Związek ten ma charakter zarówno społeczny, jak i czysto terytorialny:

> urbanonymie je z hlediska komunikace v městském prostoru tvořena dvěma vrstvami toponym: 1) oficiální standardizovaná urbanonymie, např. náměstí Republiky […] 2) nestandardizovaná, tzv. *živá urbanonymie*, používaná v neoficiální i oficiální komunikaci, např. U Lenina […], která je sociálně a lokálně příznaková, např. její znalost odlišuje příslušníky různých generací obyvatel města, obyvatele města od nerezidentů apod. [wyróżnienie – BJ].

Reasumując naszkicowaną problematykę *nieoficjalnego urbanonimu*, należy stwierdzić, że kreacja nazw tego typu odbywa się w wąskim kręgu użytkowników, do których zalicza się mieszkańców danego miasta posługujących się określonym dia-

6 Tamże, s. 92.

7 MATÚŠOVÁ J., *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí*, „Naše řeč" [online], 1989, nr 4, http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863 [dostęp 25.12.2020].

8 Tamże.

9 KARLÍK P., NEKULA M., PLESKALOVÁ J. (red.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, t. 2, Brno, NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1928–1929.

lektem miejskim. Urbanonimy te stanowią opozycję do nazw oficjalnych (dekretowanych), powstają w wyniku określonych procesów językowych i mentalnych, poświadczają lokalną fonetykę, funkcjonują w powszechnym użyciu i mają swój odpowiednik oficjalny lub też nie. Z punktu widzenia chronologicznego są wcześniejsze i z biegiem czasu mogły uzyskać miano nazwy oficjalnej. Z powodu braku kodyfikacji często samowolnie ulegają zmianom semantycznym (przeniesienie znaczenia, przesunięcie znaczenia) i strukturalnym. Stanowią wykładnik historii języka i regionu, o czym świadczą między innymi elementy obcego pochodzenia w ich strukturze. Swoją etymologię czerpią z subkultury miejskiej i folkloru miejskiego. Kategorię tę charakteryzuje ściśle określona sfera komunikacyjna: miejskie toponimy potoczne używane są wyłącznie w komunikacji nieoficjalnej, w codziennych, mówionych i spontanicznych kontaktach „zwykłych" ludzi. Oznacza to, że nie znajdziemy ich ani na mapie, ani na planie miasta, ani w zapisie adresowym.

Na gruncie polskiej onomastyki powstało kilka klasyfikacji nazw obiektów przestrzeni miejskiej[10]. Do czołowych klasyfikacji należy podział Kwiryny Handke, według której termin ten obejmuje nazwy ulic, placów, dzielnic, osiedli oraz innych obiektów, np. użyteczności publicznej[11]. Czeska onomastyka rejestruje również kilka dyferencjacji urbanonimów, wśród których możemy wymienić klasyfikacje wspominanej Jany Matúšovej[12], Rastislava Šrámka[13] i Milana Majtána[14]. Matúšová termin *urbanonym* rozumie jako „názvy ulic, náměstí, veřejných prostranství apod. Jde tedy o názvy člověkem vytvořených a zpravidla osídlených objektů, sloužící k orientaci ve městě"[15].

Zaproponowane przez polskich i czeskich onomastów klasyfikacje skupiają się przede wszystkim na odmianie oficjalnej toponimu miejskiego. Warto zwrócić uwagę, że wymienieni badacze prezentują podobne poglądy na treść i zakres omawianego pojęcia. Przytoczone metodologie dotyczące problematyki urbanonimów oficjalnych można również odnieść do problematyki nieoficjalnego urbanonimu, ponieważ kreacje te pełnią podobne funkcje społeczne i komunikacyjne, jednakże o innym wymiarze i intensywności.

Celem artykułu jest ogląd brneńskich urbanonimów nieoficjalnych (niestandardowych) z pozycji semantycznych, tzn. ustalenie kategorii semantycznych i klas,

[10] HANDKE K., *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1992; ZAGÓRSKI Z., *O potrzebie szerokiego badania miejskich nazw geograficznych* [W:] W. Książek-Bryłowa, H. Duda (red.), *Język polski: współczesność, historia*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2005, s. 121.

[11] HANDKE K., *Nazewnictwo miejskie (szkic teoretyczno-metodologiczny)* [W:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa-Poznań, PWN, 1989, s. 7.

[12] MATÚŠOVÁ J., op. cit.

[13] KARLÍK P., NEKULA M., PLESKALOVÁ J., *Encyklopedický slovník češtiny.*, Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 2002, s. 506.

[14] MAJTÁN M., *Onymia a urbanonymia* [W:] P. Žigo (red.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celostátneho seminára Modra-Piesky 8.-10. októbra 1988*, Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, 1988.

[15] MATÚŠOVÁ J., op. cit.

które do opisu tej określonej kolekcji leksyki potocznej mogą być zastosowane. Punkt wyjścia do przeprowadzenia takiej analizy z powodzeniem mogłaby stanowić klasyfikacja leksyki potocznej zaproponowana w swoim czasie przez Danutę Buttler, według której słownictwo potoczne silnie kontrastuje ze słownictwem języka ogólnego[16]. Metodologia Buttler stosowana jest do opisu leksyki potocznej języka standardowego[17], wydaje się jednak, że do semantycznego opisu niestandardowych, nieoficjalnych urbanonimów należy przyjąć nieco inny punkt widzenia, który będzie się opierał na typologiach obiektów (przedmiotów) miejskich tworzonych przez onomastów. W dalszym postępowaniu badawczym (opis i analiza) posłużę się własną klasyfikacją, która stanowi pewną modyfikację wskazanych wcześniej polskich i czeskich typologii.

Przy tworzeniu zespołu kategorii semantycznych (znaczeniowych, szerzej: realnoznaczeniowych) kierowałem się przesłankami, które były podyktowane ilością i charakterem badanego materiału językowego. Wymiar ilościowy wynika z faktu, że nie wszystkie oficjalne urbanonimy posiadają swój „własny" ekwiwalent niestandardowy, inne z kolei odnoszą się do obiektów, które nie są wskazywane w przywoływanych typologiach. Konsekwencją powyższego jest to, że wiele pól klasyfikacyjnych zaproponowanych przez wymienionych badaczy pozostałoby niezapełnionych. Przy tworzeniu klasyfikacji pojawiła się konieczność wprowadzenia dodatkowych dwóch pól 1) *budynki użyteczności publicznej* oraz 2) *obiekty wodne i krajobrazowe*[18]. Wprowadzenie dodatkowych pól pozwala na uszczegółowienie zróżnicowania semantycznego zgromadzonego materiału empirycznego.

Materiał analityczny stanowiący 120 nieoficjalnych urbanonimów został wyekscerpowany z tradycyjnych źródeł leksykograficznych[19] oraz współczesnych portali internetowych, na których możemy również odnaleźć istotne informacje, na bieżąco aktualizowane i poszerzane[20].

Ustalona w wyniku moich obserwacji i analiz klasyfikacja brneńskich urbanonimów nieoficjalnych uwzględniająca założenia klasyfikacji przywoływanych onomastów wygląda następująco:

---

16 Kontrasty między leksyką potoczną a ogólną eksponowane przez badaczkę odnoszą się np. do swoistości potocznego obrazu świata, a także do różnic w hierarchizacji realiów. Por.: BUTTLER D., *Kategorie semantyczne leksyki potocznej* [W:] M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław, PAN Komitet Językoznawstwa, 1978.

17 Por. np. FAŁOWSKI P., *Sposoby wzbogacania leksyki potocznej w języku czeskim i chorwackim*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015.

18 W skład „nowych" pól wchodzą: 1) hotele; sklepy, kioski; budynki użyteczności publicznej (fryzjerzy, fotografowie, itp.); kawiarnie, cukiernie; restauracje, bary, bufety, gospody; muzea, domy kultury; teatry; fabryki; dworce; stadiony, centra sportowe; baseny, łaźnie miejskie; kąpieliska naturalne; kluby młodzieżowe; 2) stawy; cieki wodne, rzeki, zapory; wzniesienia, góry.

19 HUGO J. (red.), *Slovník nespisovné češtiny*, Praha, Maxdorf s.r.o., 2009; NOVÁČEK O., *Brněnská plotna*, Brno, Edice ON svazek I., 1929.

20 Internetowe słowniki brneńskiego hantecu w bibliografii.

1. obszary:
   - **dzielnice:** *Bastr, Bask* [Bystrc][21]; *Blekfild* [Černá Pole]; *Jóbsko* [Jundrov – část Brna]; *Kénik, Kénig, Krpole* [Královo Pole]; *Kohótky, Kykyrýksdorf* [Kohoutovice]; Komec [Komárov]ů *Majlont* [Maloměřice část Brna]; *Oltec* [Staré Brno]; Šanc [Divišova čtvrť]; Šanghaj [Divišova čtvrť / Hybešova čtvrť]; Šimice [Židenice]; Šrajbec [Pisárky městská část]; Žabiny, Žabec [Žabovřesky část města];
   - **osiedla:** *Vincky* [Vinohrady];
   - **przedmieścia:** *Blajkec* [Modřice]; *Jinačky* [Jinačovice]; *Ostopky* [Ostopovice]; *Rozdrojky* [Rozdrojovice]; Řečky, Řečkany [Řečkovice]; *Sobůlky* [Soběšice];
   - **kwartały:** *Džungla, Džungle* [domky pod Stránskou Skálou];
   - **parki, rezerwaty, lasy:** *Augec* [Lužánky]; *Kameňák* [Kamenný vrch]; *Kchajzec* [Wilsonův les]; *Pánc* [Františkov]; *Wilsoňák, Wilzoňák* [Wilsonův les]; *Zámilec, Zamilec* [Zamilovaný hájek];
   - **cmentarze:** *Centrálka* [Ústřední hřbitov].
2. trakty:
   - **ulice:** *Blajchec* [ulice na Bělidle]; Čára, Čárka [Česká ulice]; *Křena* [Křenová ulice]; *Latírna, Latyrna* [ulice/promenáda Koliště]; *Pekanda, Pekenda* [Pekařská ulice]; *Pičovka* [Orlí ulice]; Štaplenda [Česká ulice]; *Zarybec* [ulice Myslínova];
   - **szosy:** *Masec* [Masarykův okruch].
3. punkty, czyli wszystkie pozostałe obiekty terenu miejskiego odnoszące się do obiektów stałych, umiejscowionych, ograniczonych przestrzennie:
   - **place:** Čárli plac [Karlovo náměstí][22]; *Frajplac* [náměstí Svobody]; *Piči rynk* [Wilsonovo náměstí]; *Slintáč* [náměstí I.P.Pavlova]; *Slovaňák* [Slovanské náměstí]; *Svoboďák, Svobodec* [náměstí Svobody]; *Wintrák* [Náměstí 28 října];
   - **targowiska:** *Zeleňák, Zelené rynek* [Zelný trh];
   - **kościoły, klasztory:** Červeňák [červený kostel na Joštové ulici]; *Pitriskirchna* [kostel Petrov];
   - **pałace, zamki:** *gracna nad Prýglem (Pryglem)* [hrad Veveří]; Špena, Špéna, Špilas, Špilák, Špilec [hrad Špilberk];
   - **pomniki i inne budowle:** Kachláče [pomník na Moravském nám.];
4. gmachy użyteczności publicznej:

[21] W nawiasie kwadratowym zostały podane nazwy oficjalne.

[22] Jednostka ta odnosi się do Placu Karola w Pradze. Została tu zaklasyfikowana ze względu na swoją brneńską proweniencję.

- **hotele:** *Jégrhaus* [Myslivna (hotel v Kohoutovicích)]; *Kontík* [hotel Continental]; *Passingl* [Hotel Passage – Slovan]; Šturmhotel [hotel Zora]; *Tumltych* [hotel Moravia];
- **sklepy, kioski:** *Gampl* [stánek na nám. Svobody];
- **budynki użyteczności publicznej:** *U Medvídka (u Méďana)* [bývalá brněnská fotografická provozovna na Joštové];
- **kawiarnie, cukiernie:** *Akáda* [Akademická vinárna]; *Dorec* [Dorotíkova cukrárna];
- **restauracje, bary, bufety, gospody:** *Bandoléro* [bar Bolero]; *Domek* [Besední dům]; *Duksna* [restaurace Dukát]; *Durch, Durchc* [Starobrněnský průchodní dům U Turka]; *Džim* [bufet Sputnik]; *Katovna* [pivnice U dobrého kata]; *Malé zemské* [- tančírna U netopýra]; *Pavec* [palác Padowetz]; *Pivec* [hospoda v Kr. Poli]; *Rajtr* [restaurace U dvou rytířů]; *Spuťál* [bufet Sputnik]; *Střelák* [restaurace Na střelnici]; **Špalek** [Špalíček (komplex budov a hospod)];
- **muzea, domy kultury:** *Na farmě* [Národní dům v Židenicích]; *Semál* [kulturní centrum v Králově Poli]; Švunkec [dělnický dům v Husovicích]; *Vystec, Výstec* [Výstaviště];
- **teatry:** *Arma, Armec, Armatúra* [Besední dům na Husově]; *Fléda, Flédyna* [tančírna U Netopýra];
- **fabryki:** *Flinta, Flintůvka* [Zbrojovka];
- **dworce:** *Rola* [Hlavní vlakové nádraží]; *Zvonec* [Zvonařka (ústřední autobusové nádraží)];
- **stadiony, centra sportowe:** *Na běkuvni* [orlovna v Židenicích]; *Rosňa* [Rosnička (sportovní areál)]; *Statek* [Stadión na Kounicově ulici];
- **baseny, łaźnie miejskie:** *Brauzec* [městské lázně pod Františkovem];
- **kąpieliska naturalne:** *Dobrák* [koupaliště na ulici Dobrovského]; *Kápeeska* [koupaliště v Králově poli]; *Rivec* [Riviéra – koupaliště na Svratce]; *Sokolák, Sokec* [Sokolské koupaliště];
- **kluby młodzieżowe:** *Véčko, Vekson* [Vysokoškolácký klub mládeže];
- **stawy:** Žebál [Žebětín/ Žebětínský rybník];
- **cieki wodne, rzeki, zapory:** *Ponadrata* [Ponávka říčka]; *Prigl, Prygl, Prýgl, Prygl* [Brněnská přehrada]; **Švarcava** [Svratka (řeka)]; *Vrancl* [Vranovská přehrada];
- **wzniesienia, góry:** *Francisberk* [Petrov]; *Gelbec* [Žlutý kopec]; *Kozina* [Kozí horka]; *Medlaňák* [Medlánecký kopec]; *Mnichálový bergl* [Mniší hora]; *Mokec* [Mokrá Hora]; *Monte Bu, Monte bú* [Kraví hora]; Monte cap [Kozí horka]; *Rotec* [Červený kopec]; Žluťák [Žlutý kopec v Brně].

Zgromadzony materiał i zaprezentowany podział ukazuje duże zróżnicowanie semantyczne brneńskich niestandardowych urbanonimów, które są reprezentowane przez różną liczbę jednostek. W zebranym materiale można wyróżnić jednostki posiadające dublety nazewnicze: *Spuťál* i *Džim*; *Arma, Armec*; *Armatúra* i *Domek*; *Kchajzec* i *Wilsoňák, Wilzoňák*. W niniejszej grupie urbanonimów część jednostek posiada także swój dublet fonetyczny, np. *Wilsoňák, Wilzoňák* lub też dublet strukturalny *Arma, Armec Armatúra*, powstały w oparciu o ten sam rdzeń. Pomijając podobieństwo fonetyczne i strukturalne, należy konstatować, że obok jednostki, która nominuje ten sam obiekt, występuje dublet nazewniczy, powstały w oparciu o inne procesy słowotwórcze czy nominacyjne, np., *Kchajzec* i *Wilsoňák, Wilzoňák*.

Trzy z analizowanych urbanonimów charakteryzują się polisemicznością, do tej grupy należą: *Oltec* '1. Staré Brno (část Brna). 2. bývalý brněnský hřbitov'; Šanghaj '1. Divišova čtvrť. 2. Hybešova čtvrť'; Švedsko'1.Praha. 2. Severní a západní Čechy'.

Duża część jednostek posiada różne warianty fonetyczne i strukturalne: *Arma, Armec*; Čára, Čárka; *Durch, Durchc*; *Džungla, Džungle*; *Fléda, Flédyna*; *Flinta, Flintůvka*; *Kénik, Kénig, Krpole*; *Kohótky, Kykyrýksdorf*; *Latírna, Latyrna*; *Olmec, Olmik*; *Pekanda, Pekenda*; *Pragl, Prágl*; *Prigl, Prygl, Prýgl, Prygl*; Řečky, Řečkany; *Sokolák, Sokec*; *Svoboďák, Svobodec*; Špena, Špéna, Špilas, Špilák, Špilec; *Tigál, Tygál, Tygál*; *U Medvídka (u méďana)*; *Véčko, Vekson*; *Vystec, Výstec*; *Wilsoňák, Wilzoňák*; *Zámilec, Zamilec*; *Zeleňák, Zelené rynek*; Žabiny, Žabec. Tak duże zróżnicowanie fonetyczne i strukturalne tłumaczyć można wspominanym wcześniej brakiem kodyfikacji jednostek tego typu, przez co różni użytkownicy dialektu miejskiego realizują je w indywidualny sposób.

Ukazanie płaszczyzn i sposobów funkcjonowania niestandardowych urbanonimów potwierdza przytoczone wcześniej poglądy innych badaczy, a mianowicie fakt różnego rodzaju procesów towarzyszących opisywanym kreacjom, które prowadzą do zmian strukturalnych i fonetycznych form, zanikania znaczeń lub ich przenoszenia[23].

W trakcie ekscerpcji nieoficjalnych nazw miejskich współczesnego Brna w polu moich obserwacji znalazły się również przykłady antroponimów i toponimów o innym charakterze, mianowicie inne realizacje konstytutywnej nieoficjalności. Zebrany materiał przedstawia się następująco:

1. **nazwy mieszkańców dzielnic Brna:** *Jóbál* [Jundrované];
2. **nazwy Brna:** *Brnisko, Bryncl*; *Tetava*; Šalingrad, Štatl [Brno];
3. **nazwy innych miast czeskich:** Kromcl [Kroměříž]; *Olmec, Olmik* [Olomouc]; *Pragl, Prágl* [Praha]; Švedsko [Praha]; *Tigál, Tygál* [Tišnov]; *Vajtec* [Bílý potok];
4. **nazwy krain geograficznych:** *Cajsko* [Čechy]; Švedsko [Severní a západní Čechy].

[23] MATÚŠOVÁ J., op. cit.

Oprócz zaprezentowanych wcześniej urbanonimów nieoficjalnych warto zwrócić uwagę na te wskazane cztery pola semantyczne o odmiennym charakterze, gdyż zawierają leksemy, które, co prawda, urbanonimami w sensie definicyjnym nie są, ale które również oparte są na kategorii nieoficjalności. Nominacje te, w mojej ocenie, pokazują dialekt miejski Brna z zupełnie innej perspektywy: jako rezerwuar wyrazów, które są eksponentami postaw brneńczyków w stosunku do samych siebie oraz do czeskich i morawskich rodaków. Są one kolejnymi elementami do zbudowania mentalnego portretu mieszkańców Brna. Leksyka wymienionych czterech pól semantycznych może być punktem wyjścia do rejestracji i oglądu ciekawych zjawisk nazewniczych, które odbywają się w przestrzeni miejskiej Brna. Po pierwsze, nieoficjalne nominacje mogą odnosić się nie tylko do materialnych obiektów przestrzeni miejskiej (jak przeważająca większość zaprezentowanych „nieoficjonalizmów"), lecz również i do subiektów przestrzeni miejskiej Brna i jego dialektu miejskiego, tzn. do mieszkańców tej przestrzeni, mieszkańców różnych dzielnic Brna. Po drugie, obecność części nieoficjalnych nazw (toponimów) może być potraktowana jako dowód na to, że zjawisko brneńskiej nieoficjalności nazewniczej może zostać odniesione i do obiektów innych przestrzeni kulturowych (innych miast i regionów Republiki Czeskiej), które znajdują się w kręgu zainteresowania użytkowników dialektu miejskiego Brna i hantecu. Zainteresowanie, o którym tutaj jest mowa, może wynikać z wagi wzajemnych kontaktów kulturalnych, handlowych i socjalnych, lub też – co bardziej prawdopodobne – być **funkcją** rywalizacji ośrodków według schematu „my *vs.* oni" i kreowania mitologii własnej poprzez budowanie negatywnego stereotypu konkurenta.

Zasygnalizowane w tym miejscu różne przykłady nazw funkcjonujących w przestrzeni miejskiej są ważkim dowodem na to, że realizowana w dialektach miejskich nieoficjalność nazewnicza może być nośnikiem szeregu różnych funkcji kulturowych, które czekają na swoje opracowanie. Przyszłe badania nieoficjalnych urbanonimów oraz leksyki związanej z naszkicowanymi czterema polami semantycznymi (badania polowe i ankietowe, ekscerpcja różnorodnych tekstów) powinny być nakierowane na ustalenie wartości pragmatycznej tych nazw oraz zakodowanej w nich aksjologii, co pozwoli, jak się wydaje, na określenie modusów wartościujących, w których takie znaki są stosowane.

Przeprowadzony ogląd i analiza semantyczna nieoficjalnych (niestandardowych) urbanonimów Brna (a także częściowo Warszawy i Poznania[24]) oraz nieoficjalnych antroponimów i toponimów daje nam podstawę do sformułowania uwag o charakterze bardziej ogólnym. Analizowane nieoficjalne nazewnictwo miejskie pełni, jak się wydaje, dwie ważne funkcje: „wewnętrzną" i „zewnętrzną". Ta pierwsza ma charakter integrujący, gdyż badane formacje są, „czynnikiem spajającym określoną zbiorowość i odcinającym się od innych"[25] (na przykład od miejskiej oficjalności i „powagi" instytucji miejskich, a także sąsiadów z innych miast). Zaś funkcja „zewnętrzna" polega przede wszystkim na tym, że potoczne nazwy różnorodnych

[24] JUSZCZAK B., op. cit.

[25] FURDAL A., *Nazwy własne a świat realny*, „Slavica Wratislaviensia" 2004, nr CXII, s. 62.

obiektów i subiektów miejskich są jednym z ważniejszych językowych budulców stereotypu miasta, fundowania jego klimatu i niepowtarzalności. Dla zainteresowanego turysty, który dociekliwie penetruje odwiedzane miasto, zawsze stanowią ważną „wartość dodaną".

Bibliografia

BUTTLER D., *Kategorie semantyczne leksyki potocznej* [W:] M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław, PAN Komitet Językoznawstwa, 1978, s. 37-47.

FAŁOWSKI P., *Sposoby wzbogacania leksyki potocznej w języku czeskim i chorwackim*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015.

FURDAL A., *Z zagadnień tożsamości narodowej Słowian*, „Rocznik Slawistyczny" 2008, t. LVII, s. 13-20.

FURDAL A., *Nazwy własne a świat realny*, „Slavica Wratislaviensia" 2004, nr CXII, s. 57-63.

HANDKE K., *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1992;

HANDKE K., *Nazewnictwo miejskie (szkic teoretyczno-metodologiczny)* [W:] *Nazewnictwo miejskie*, Warszawa-Poznań, PWN, 1989, s. 7-34.

HUGO J. (red.), *Slovník nespisovné češtiny*, Praha, Maxdorf s.r.o., 2009

JUSZCZAK B., *Nieoficjalne urbanonimy Brna na tle podobnych nazw Poznania i Warszawy (rekonesans badawczy)*, „Bohemistyka" 2018, nr 1, s. 61–75.

KARLÍK P., NEKULA M., PLESKALOVÁ J. (red.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, t. 2, Brno, NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

KARLÍK P., NEKULA M., PLESKALOVÁ J., *Encyklopedický slovník češtiny.*, Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 2002.

MAJTÁN M., *Onymia a urbanonymia* [W:] P. Žigo (red.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celostátneho seminára Modra-Piesky 8.-10. októbra 1988*, Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, 1988, s. 6–9.

MATÚŠOVÁ J., *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí*, „Naše řeč" [online], 1989, nr 4, http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863 [dostęp 25.12.2020].

NOVÁČEK O., *Brněnská plotna*, Brno, Edice ON svazek I., 1929.

PADALAK J., *Potoczne nazewnictwo miejskie Poznania* [W:] M. Gruchmanowa, B. Walczak (red.), *Słownik gwary miejskiej Poznania*, Warszawa-Poznań, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999, s. 92-102.

ŚWIĘCICKA M., *Stereotyp w lingwistycznych badaniach przestrzeni miejskiej : stan, metody, perspektywy* [W:] H. Kurek (red.), *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym: prace przygotowane na XV Międzynarodowy Kongres Slawistów Mińsk 2013*, Kraków, Księgarnia Akademicka, 2012, s. 243-257.

WITASZEK-SAMBORSKA M., PIOTROWICZ A., WALCZAK B., *Pejzaż miasta w świetle Słownika gwary miejskiej Poznania i Słownika dwudziestowiecznej Łodzi* [W:] M. Święcicka (red.), *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, t. 3, Bydgoszcz, Wydawn. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2011, s. 347-360.

ZAGÓRSKI Z., *O potrzebie szerokiego badania miejskich nazw geograficznych* [W:] W. Książek-Bryłowa, H. Duda (red.), *Język polski: współczesność, historia*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2005, s. 121-129.

Słowniki internetowe

Brněnský hantec - Slovník brněnského hantecu, [online], http://www.hantec-pgnext.estranky.cz/clanky/slovnik-brnenskeho-hantecu.html, [dostęp: 9.01.2017].

Prygl.net – Brněnský hantec, [online], http://www.prygl.net/php/hantec.php, [dostęp: 9.01.2017].

Slovník brněnskýho hantecu, [online] http://www.hantec.cz/hantec/slovnik/slovnik.htm, [dostęp: 9.01.2017].

Slovník hantecu - Curt Hermann Lutz Burkhardt, [online] http://site.chl-burkhardt.eu/cz/brnenske-hantec/index.php, [dostęp: 9.01.2017].

Unofficial Brno urbanonyms as a part of urban space

Summary: The paper concerns issue of unofficial urbanonyms in the city of Brno. A 120 unofficial names of objects in urban space forms the empirical part of research material. The unofficial names were excerpted from lexicographic sources and web portals regarding Brno urban dialect and Hantec. Collected empirical material contains names of all types of urban space objects and the types are represented by different amount of urbanonyms. Gathered analytical material is presented from semantic point of view.

Keywords: Brno urban dialect, Hantec, urbanonym, unofficial urbanonym, onomastics, sociolinguistics

DOI: https://doi.org/10.34864/heteroglossia.issn.2084-1302.nr11.art9